

Güçlü bir hukuk sistemi, bireylerin hak ve özgürlüklerini gerçekten koruyan bir yönetim anlayışı birçok sorunu kolaylıkla çözecektir

A strong legal system and an administrative
mentality that truly protects the rights and
freedoms of individuals can easily solve many
problems

İlyas DOĞAN

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi, Eski YÖK Denetleme Kurulu Başkanı

Müsaadenizle bir hatıramı naklederek ilk sorumu sormak istiyorum. Lisede hocamız “insan ile diğer canlılar arasında ne fark var” sorusuna cevap ararken şöyle söylemişti. “Bakın evladım, kesilirken canı acımayana odun derler, zaten kesilince kalas olur. Başkasına zulmedilirken görüp canı acıyabilene ise insan derler.” İnsanın bu özelliğinin insandaki adalet duygusu ile ilişkisi nedir? Adaleti sağlamada insanın duygularından nasıl istifade edilmelidir?

Adalet duygusu aslında kişinin bencillikten uzaklaşmasını ve diğergam yönünü ortaya koyar. Adaletli olmak aynı zamanda vicdanlı olmayı gerektirir.

Vicdan nedir? Başkalarının tanık olmadığı bir biçimde kişinin kendi iç dünyasında kendisiyle yüzleşmesidir. Kişi tek başına kaldığında ona, yapmış olduklarının yanlış ya da doğru olduğunu söyleyen iç sesidir vicdan.

Buna Batı dünyası empati diyor. Ama tam da karşılığı değil. Çünkü empati biraz dış dünya şartlarının zorlaması altında biçimlenir. Bize duygudaşlık diye çevirmişler. Kıyas-ı binnefs de denebilir.

Hukukun da temeli olan ve Hadis-i Şerifte de zikredilen temel kural olan “sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de başkalarına öyle davran”

Bizim halk olarak temel sorunlarımızdan biri "bana dokunmayan yılan isterse bin yaşasın" düşüncesidir ki bu aslında bütün Doğu toplumlarının genel bir problemi.

kuralı ya da "sana yapılmasını istemediğini başkalarına yapma" prensibi empati düşüncesinin bir sonucu.

Bizim halk olarak temel sorunlarımızdan biri "bana dokunmayan yılan isterse bin yaşasın" düşüncesidir ki bu aslında bütün Doğu toplumlarının genel bir problemidir. Yani sıra kendisine gelmeye kadar asla bir duyarlılık göstermemek, tepki vermemek.

Aslında bu anlayış bir kısır döngüdür ve yöneticiler bu zaaftan her zaman yararlanmayı bilmişlerdir. Bir başka ifadeyle muktedir kendisi için sorun olarak gördüğü toplumsal engelleri bir strateji çerçevesinde etkisizleştirir. Diğer potansiyel mağdurlar kendilerini ilgilendirmediklerini ya da sıranın onlara gelmeyeceğini umarlar. Ama sonuçta sıra bir şekilde herkese gelir.

Burada akla şöyle bir soru geliyor. Batı toplumları bireyselleşmeyi önemli ölçüde tamamlamış. Ancak bireyselleşmenin bir sonucu gibi görülebilecek olan nemelazımcılık hastalığı oralarda fazla görünmüyor. Buna karşılık Doğu toplumlarında bireyselleşmenin henüz başlangıç aşaması yaşanmasına rağmen insanların başkalarını ve en azından grup menfaatlerini düşünme ve diğergam olabilme özellikleri açısından Doğu, Batı'dan daha geride görünüyor. Bu bir tezat mıdır ve öyle ise sebebi nedir?

Maalesef somut durum bu. Ortadoğu toplumlarında genellikle yöneticilerin yaptıklarını onaylaması herkesten beklenir. Yönetici bir yanlışlık ya da haksızlık da yapsa bu haksızlıkla doğrudan ilgili olmayan kesimlerin susması ve tepki göstermemesi beklenir.

Tarihsel olarak baktığımızda miladi 14.yüzyıla kadar İslam toplumlarında yöneticilerin aldığı kararlar, attığı adımlar serbest bir şekilde tartışılabilmekteydi. Bu tartışma İslam'ın temel kuralları çerçevesinde ve akılcı bir şekilde yapılabilmekteydi. Bu sayede mezhepler ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde müthiş bir hukukun üstünlüğü düşüncesi egemendir. Hükümdar verdiği kararları şeriat kurallarına ve toplumun menfaatlerine göre vermek zorundadır anlayışı oldukça yaygın. İdarecilerin adaletle muamele etmeleri ve devletin bütçesinin layık olduğu şekilde harcanması gibi konularda yaygın bir duyarlılık var.

Ancak bu durum zamanla değişikliğe maruz kalmıştır. Günümüzden geriye dönüp baktığımızda ilk birkaç yüzyıldan sonraki İslam tarihinde bazen ve hatta çoğu zaman din adamları yöneticilerin yaptıklarını meşrulaştırma görevi üstlenmişlerdir. Din adamları da, işin gerçeği, çoğu zaman, hükümdara karşı görüş beyan edecek gücü kendilerinde bulamamışlardır.

Batı dünyasında din adamları bu gücü nereden bulmuştur?

İlyas Doğan: Aslında bu dediğiniz de kısmen doğru sayılabilir. Avrupa'da mezhep ayrılıklarının getirdiği bir akım görülür. Bu akım "monarkomak" hareketi olarak adlandırılmıştır. Bu akımın temeli de kralın Hıristiyan dininin kurallarına uyup uymadığı tartışmasından beslenir. Ama aynı zamanda biraz da kralın muhalif yorum sahibi kesimlere bakışına göre yön

değiştirebilen birazcık pragmatist yanları da olan bir akım söz konusu. Fakat hükümdarın egemenliğini sorgulayıcı bir takım sorgulamalar var.

Bu yaklaşımın daha sonra Avrupa'da doğacak olan burjuvazi sınıfının kral otoritesine karşı girişeceği muhalefet için ön alıcı bir rol oynadığını düşünebiliriz.

Doğu'da dinî bir gerekçeye dayanarak insanları ikna etmeye kalktığınızda kendi başına çok kuvvetli bir argümanınız var demektir. Aslında her toplumda insanlar için az ya da çok dindar fark etmez, dini etkenler belirleyici bir rol oynuyor.

Batı'da ise başka faktörler devreye giriyor. Bireyselleşmeyin taşıyıcısı durumundaki bazı yaklaşımlar, mesela "ona olan bir sonraki aşamada bana da olabilir, şimdiden tepki vermeliyim" düşüncesi, aslında bir yönden bencilce gibi görünür ve bireyselleşmenin sonucudur. Ama iktidar sahiplerini dengelemekte işe de yarar.

Doğu'da toplum farklı tarihi ve ekonomik sebeplerin de etkisiyle devlet karşısında bağımsız bir duruş sergileyemez. Yöneticiler de toplumu devlete bağımlı kılıp kontrol altında tutmayı iyi becerirler.

Bediüzzaman Hazretlerinin tesbit ettiği bir husus şu: İki dünya savaşı insanlığa ve bilhassa Batı medeniyetinin önderlerine önemli bir ders vermiş. Kömürü kullanarak demiri çelik ve bomba yapıp birbirlerine ve dünyaya kan kusturmuşlar. Sanayi devriminin pekiştirdiği yıkıcı medeniyet vahşi yüzünü bu iki savaşla gösterince Avrupa'nın akil adamları bundan ders alarak savaşı kalıcı olarak sona erdiren ve barışı kalıcı olarak tesis eden bir düzen kurmaya girişmişler. Demokratik toplum yapısı altında barış içinde farklılıkları bir arada yaşatabilmenin yollarını aramışlar ve önemli ölçüde de bulmuşlar. Bize ve dünyaya örnek olmuşlar. Bu vakıa ortada iken ve AB bir medeniyet projesi olarak görülmekte iken bizim bu Birliğe girişimimizle ilgili eski olumlu hava şimdilerde bilhassa son üç beş senede neden tam tersi bir yöne döndü?

Yöneticilerimizin AB hakkındaki bu özel bilgiye sahip oldukları ve AB'ye Türkiye'yi gerçekten sokmak istedikleri konusunda benim doğrusu şüphelerim var maalesef. Dışarıya evet diyorlar ama iç âlemlerinde böyle düşünmüyorlar.

Sebebi şu: AB standartlarını istemiyorlar. Çünkü AB bize siyasi ahlak kurallarını dayatıyor. Ve bizimkiler bunlara uymak istemiyorlar.

Bakın size bir örnek olayı hatırlatayım. Almanya'da iken gazetede İsveçli bir bakanın eşinin bakanın makam aracıyla alışverişe gitmesiyle ilgili bir tartışmaya rastlamıştım. Bakan eşi makam aracıyla alışverişe gitmiş. Durum anlaşılınca Bakandan sadece arabanın yaktığı dört buçuk litre benzinin değil aracın bu kullanım nedeniyle maruz kaldığı yıpranmanın istenmesi bile söz konusu edilmişti. Sonuçta bu bakan makamını bırakmak zorunda kaldı.

Doğu'da toplum farklı tarihi ve ekonomik sebeplerin de etkisiyle devlet karşısında bağımsız bir duruş sergileyemez. Yöneticiler de toplumu devlete bağımlı kılıp kontrol altında tutmayı iyi becerirler.

Avrupalı “bal tutan eldivenle tutmalı” kuralını yerleştirmeyi başarmış. Orada da elbette kuralsızlıklar, bazı yolsuzluklar oluyor ama çok çok istisnai.

Yine 2007 yılındaydı sanıyorum Almanya’da Türkiye asıllı Cem Özdemir milletvekilliğinden dolayı kendisine Lufthansa Havayollarınca tahsis edilen promosyon uçak biletini bir yakınına kullandırdığı ortaya çıkınca parti başkanlığından ayrılmak zorunda kalmıştı. Özdemir ancak yargılandıktan sonra partisinde yeniden görev alabildi.

Avrupa Birliğine bu gidişle girme şansımız bence de pek yok. Ama AB’ye girsek bizde de bu ince hesaplar yapılacak demektir. Böyle bir düzeni bizim yöneticilerimiz isterler mi? Elimizi vicdanımıza koyalım. Maa-lesef hayır.

Bırakın bakanı, rektörü, sıradan bir daire başkanı bile maalesef “devletin malı deniz” anlayışıyla ya da “bal tutan parmağını yalar” felsefesiyle yaşamayı bırakmak istemiyor.

Avrupalı “bal tutan eldivenle tutmalı” kuralını yerleştirmeyi başarmış. Orada da elbette kuralsızlıklar, bazı yolsuzluklar oluyor ama çok çok istisnai.

Bizde bundan çoğunluk nemalanıyor. “Çalıyor ama çalışıyor, o halde devam etsin” anlayışı hüküm sürüyor. Aslında bu İslam inancına da aykırı bir anlayış. İslam da yöneticinin Beytümali kendi şahsi malından daha özenli harcamasını istiyor.

Bunlar Avrupa değeri mi İslam değeri mi? Biz bu anlayışa neden özen göstermiyoruz? Demek ki işimize gelmiyor.

Bence temel mesele Avrupa Birliği de olmamalı. Çünkü Avrupa tarihinin son 500 yılı nerdeyse onlarla Türkler arasında geçen savaşlarla biçimlenmiş durumda.

Doktora yıllarımda Almanya’ya gittim. Kafamda bazı önyargılar da var. Bunun da etkisiyle “haçlı seferleri”yle ilgili bir şeyler okumak istedim. Kütüphanelerde bu kavramın Almancasını kullanarak tarama yapıyorum ama karşıma hiçbir metin çıkmıyor. “Acaba bizim tarih kitaplarımız bize aslında var olmayan bir şeyden mi bahsediyordu” diye şaşırdım tabii. Ama bir arkadaşım ikaz etti. “Aradığın şeyi ‘Türklerle savaş’ diye ararsan bulacaksın” dedi. Hakikaten bu kavramla arayınca binlerce yazılı kaynak hemen önüme çıktı.

Gerçekçi olalım. Avrupa’nın kendi aralarında da savaşları var ama son beş yüz yılda asıl savaşları Türklerle yani İslam’la. Biz güçten düşüp savaştamaz hale gelince kendi aralarındaki savaşlar öne çıkmaya başladı.

Hatta o kadar ki mesela Arnold Toynbee’nin 1964’te yazdığı Batı Medeniyetinin Geleceği adlı kitabındaki tesbit dikkat çekicidir. “Batı için modern çağın başlangıcı 1683’tür” diyor. Yani Osmanlı’nın ikinci Viyana Bozgununu kastediyor.

Bu tarihe kadar kapitalizm gelişmedi. Çünkü şarktan bir hücum ve Avrupa’nın işgal edilme riski vardı ve bu yüzden Avrupalı devlet yöneticileri insan gücünü savunma amacıyla ülkelerinde tutmaya azami özen gösteriyorlardı.

O tarihten sonra Türklerin Avrupa'yı işgal edemeyeceklerine kanaat getirdiler ve ülkelerindeki nüfusu yeni kara parçalarına göç etmek ve böylece oralarda nüfuz edinmek için teşvik etmeye başladılar. Avrupa bu tarihten sonra sermaye birikimi ve ekonomik kalkınmaya yoğunlaştı. Bu sayede kapitalizmi inşa ettiler, sanayi devrimini gerçekleştirdiler.

Ta 1949'a yani Varşova Paktı'nın kurulmasıyla bu kere Kuzeydoğudan yeni bir yayılcılık tehlikesi başlayınca kadar Avrupa bir dış savaş tehdidi ile karşılaşmadan üretimini ve sermaye gelişimini sürdürdü.

Yani AB bizden korkmaya devam mı ediyor?

Evet, AB'ye neden giremediğimiz hususunda diğer bir faktör de bu korku meselesi. Ama bu askeri anlamda bir işgalden çok yoğun göçün neden olabileceği sonuçların yol açacağı olumsuzluklar anlamında bir korkudur.

Avrupalılar bizim gibi değil, tarihteki olayları unutmuyorlar. Ama bu olaylara da gömülüp kalmıyorlar. Tarihi geleceği inşa etmek için bir bilgi kaynağı olarak görüyorlar. Avrupa kültürü için bir zirve olan Roma İmparatorluğunun kavimler göçü sonrası yıkıldığını hatırlarsak göçün bugün için anlamı da ortaya çıkar. Her ne kadar günümüz Türkiye'sinde birkaç milyon göçmenin ne anlama geldiği üzerinde çok düşünmesek de.

Avrupa toplumları gerçekten bize karşı tarihten beslenen bazı korkular ve önyargıların etkisindedir. Bu giderilebilir mi tam bir cevabım yok.

Buna ışık tutacak diğer bir hatıramı da aktarmak isterim. On on beş sene önce bir seyahatimde çocuklarımla birlikte Viyana'da bir kafede oturduk ve ben onlara atalarımız olan Türklerin buralara fetih için geliş hikayesini biraz da heyecanla anlatıyordum. İstiyorum ki çocuklarım bizim kültürümüzü, tarihimizi öğrensinler. Komşu masada oturan bir Alman bize yaklaştı ve "Türk'sünüz değil mi" dedikten sonra "ben buralarda bu hikayeleri çocuklarına anlatan çok Türk gördüm, siz bu fetih hikayeleriyle ve ele geçirme yaklaşımından beslenen kafayla, değil AB'ye üyelik, kapısının önünden bile zor geçersiniz" dedi.

Buradan da anlıyoruz ki biz AB kapılarına "Avrupa, Avrupa, duy sesimizi" diyerek ve güç gösterisi için gideceksek Avrupa bize bütün kapılarını kapatır. Ama ortak olmaya, medeniyetin güzelliklerini birlikte paylaşmaya gideceksek kapısını da aklını ve kalbini de açabilir.

Bana kalırsa Avrupa değerlerini Avrupa Birliğine girmeden de almamız lazım ve alabiliriz. Ve bu değerlerin neredeyse tümü esasen bizim dinimizde ve kültürümüzde de bulunan ortak insanî değerler. Ama bunları madem biz kendi içimizden gelerek istemeyi ve elde etmeyi başaramıyoruz, bize bir dış etken de lazım demektir. Bu sebeple AB süreci önemli ve değerli. Ama insan haklarını ve adaleti "el desin" diye değil hakikaten gerektiği için tatbik etmeliyiz.

Bir kısım Avrupalı da zaten "dünya birbirini yesin de biz de silah sataalım" diye bakıyor. O grubu da zaten ayırmak lazım ve bu bakış açısına karşı da uyanık olmak lazım.

*AB kapılarına
"Avrupa,
Avrupa, duy
sesimizi" diyerek
ve güç gösterisi
için gideceksek
Avrupa bize
bütün kapılarını
kapatır. Ama
ortak olmaya,
medeniyetin
güzelliklerini
birlikte
paylaşmaya
gideceksek
kapısını da aklını
ve kalbini de
açabilir.*

Mustafa Akyol
Özgürlüğün
İslamî Yolu isimli
kitabında bin
ikiyüzlü yıllarda
İslam toplumunda
ulemanın şunu
söyleyebildiğini
yazıyor: Eğer
halife ya da
padişah, şeriata
yani İslam
hukukuna uygun
davranmıyorsa
vatandaşların ona
itiraz etme hakkı
vardır.

Bediüzzaman Hazretleri mahkeme müdafaalarından birinde mealen şöyle bir tesbit yapıyor: Siz beni muhalif diyerek cezalandırmaya kalkıyorsunuz. Ben sizin muhalifiniz filan değilim. Ben siyasi bir faaliyet yapmıyorum, iman-Kur’ân hizmeti yapıyorum. Ama varsayalım ki sizin dediğiniz doğru olsun, bu da bir suç değildir ve olamaz çünkü “muhalefet suç olmaz”. Hatta “muhalefet meşru ve samimi bir muvazene-i adalet unsurudur” diyor yani “iktidar her ülkede var, muhalefet sadece demokrasilerde var ve muhalefet iktidarın meşruiyetinin de sigortasıdır, devletin adalet terazisi muhalefet kefeşi olmadan çalışmaz” diyor. Hatta daha da önemlisi “muhalefet samimi bir hizmet aracıdır” da diyor. Bu bilgiler ışığında soracak olursak İslam’da muhalefet ne anlama gelir? Muhalefetin kurumsallaşması hususunda tarihe ve bu güne bakacak olursak neler söyleyebilirsiniz?

Mustafa Akyol Özgürlüğün İslamî Yolu isimli kitabında bin ikiyüzlü yıllarda İslam toplumunda ulemanın şunu söyleyebildiğini yazıyor: Eğer halife ya da padişah, şeriata yani İslam hukukuna uygun davranmıyorsa vatandaşların ona itiraz etme hakkı vardır. Bunu Batı dünyası ancak on sekizinci yüzyılda söyleyebilmiş.

Yani geleneğimizde ulü’l-emre itaat tamam ama yönetici de mevcut hukuk düzeninin kurallarının içinde kalacak, keyfi hareket etmeyecek ki vatandaşın ona uyması gereksin.

Aslında burada hukuk devletinin temel ilkelerinden bahsedilmiş oluyor. Tarihimizde maalesef güçlü hükümdarların ortaya çıkmasıyla beraber yöneticiye ve devlete itiraz hakkı da ortadan kalkmaya başlamış. Bazı yöneticiler muhalefete hoş bakmış ama çoğunluğu maalesef muhalefetten hoşlanmamış. Bu belki de iktidarın da tabiatında olan bir şey.

Ama İslam düşüncesinde şu yok: “Hükümdar ne yaparsa yapsın onun her yaptığı meşrudur” diyebilecek bir Müslüman olamaz. Zira Kur’ân’da hükümdarın canının çektiği gibi asıp kesmesine cevaz veren ve meşrulaştıran hiçbir hüküm yoktur ve olamaz. Zira Allah mutlak adildir. Zulme izin vermez ve zulme razı olmaz.

İslam dünyasında zamanla oluşan biraz önce yakındığımız keyfi davranışlar, bu sakat anlayışlar dinden ve dinin özünden değil. “Maslahat böyle gerektiriyor” denilerek topluma susması öğütlenmiş, bundan kaynaklanıyor.

Topluma bu pasif duruş hangi sebeple telkin edilmiş olabilir?

Birçok sebebi var ama bence en önemlisi, yönetim zafiyeti riskidir. Hükümdara itiraz her zaman için masum insanların hayatını riske sokan, isyana varan ve kaoslara yol açabilen bir tutum olarak görülmüş, böyle bir risk taşımış. İtirazla isyanın arasına net bir çizgi çekilememiş. Devletsiz daha doğrusu kamu düzeninin bozulmasının getireceği risklerden duyulan endişeler, devlete kayıtsız şartsız tabi olma ve itaat mecburiyetini beraberinde getirmiş.

İslam coğrafyasının temel meselelerinden biri olan sahte peygamberler meselesi de esasen bununla ilgili. Taraftar oluşturan, taraftar bulan insanlar toplumsal risklere de sebep olmuşlar. Bir türlü denge sağlanamamış, ifrat ile tefrit arasında gidip gelinmiş diyebiliriz.

Batı dünyası itirazla isyan arasındaki bu çizgiyi barış diline dayalı muhalefeti kurumsallaştırmak suretiyle netleştirmiş ve kan dökülmesini engellemiş. Hangi hallerde itirazın isyana dönebileceği de belli.

Demokrasinin vatani İngiltere'yi düşünelim. Kendi kralını üç defa asmış bir ülke. En son 1688'de yöneticiler diyor ki "artık tamam, bizim yetkimiz neyse ona göre davranacağız" ve zamanla gelenekler oluşuyor. Kimse de yazılı bir kural yok diye gelenekleri dolanmayı düşünmüyor.

Düşünün 1700'lerden bu yana krallar parlamentonun kabul ettiği hiçbir kanunu geri çevirmemiş, veto etmemiş. Böyle bir yazılı kural yok ama örf oluşmuş ve her yeni gelen Kral da o töreye uymuş. Sürprizlere yer verilmeyen bir siyasi yapı kurulmuş.

Bizde bu çizgi bir türlü netleştirilememiş. Halen de sıkıntılarımız sürüyor.

1982 Anayasasını yazan ekibin başındaki Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı doktora dersinde anlatmıştı. İngiliz Lordlar kamarası başkanı Ankara'yı ziyaret ediyor. Aldıkaçtı da Anayasa bilgisini konuşturmak adına "sizin anayasal sisteminizde önemli bir açık var, Kral parlamentoyu tatile gönderebiliyor ama parlamentonun ne zaman geri çağırılacağı belli değil." diyor. Lordlar Kamarası başkanı da cevaben "bu nasıl aklınıza geldi, biz hiç düşünmemiştik" diyor. Bu cevap normal, zira Kralın parlamentoyu kapatıp seçimleri yenilememesinin üzerinden üç yüz yıl geçmiş. Böyle bir ihtimal pratik hayatın gündemi olmaktan çıkmış. Tarihte ve mazide kalmış. En geç altmış gün içinde seçimlerin yenileneceği kuralı yerleşmiş. Kimse aksini düşünmüyor.

Mesela ben başkanlık referandumu öncesinde "Dört Kıtada Başkanlık Sistemi" diye bir kitap yayınlamıştım. Orada da yazmıştım. Bir başkana bu kadar yetki vererseniz bir süre sonra o kendisini Anayasanın geri kalan hükümlerine de uymak zorunda hissetmeyecektir. Şu anda olan o aslında.

Şimdi mesela İstanbul Belediye başkanı aday olan Meclis Başkanı, MHP Genel Başkanının yorumuna bağlı kalıp istifa etmeden adaylığını sürdürmeye yönelecekti ama kamuoyu baskısı istifaya zorladı ve etti. Ama düşünün, Meclis Başkanı "burada bir hukuki sorun yok" filan diyebiliyor. Bu aslında Anayasanın ihlalidir ve suçtur. Ama bunun suç olduğunu söyleyebilmek için bir ülkede yargı mekanizmasının işliyor olduğunu söyleyebilmek lazım. Onun ne halde olduğunu da hepimiz biliyoruz. Vatandaşların devlete gönüllü sadakat göstermesinin ve adalete güvenmesinin zor olduğu bir dönemden geçiyoruz.

Batılılar bir hata yapmışlarsa o hatayı tekrar etmemek için çok dikkat ederler. Hatalarından ders almışlar. Mesela Almanya'da bir Hitler dönemi

Batı dünyası itirazla isyan arasındaki bu çizgiyi barış diline dayalı muhalefeti kurumsallaştırmak suretiyle netleştirmiş ve kan dökülmesini engellemiş.

Sadece üniversitede değil her alanda yöneticilerin sorumsuzluğu değil hesap vermeleri esas olmalıdır.

olmuş, ama bütün Almanya yöneticileri aynı hataya düşmemek için çok dikkatli davranıyor ve muhalefet de bunun denetçisi oluyor.

Aslında muhalefet benim kanaatime göre münafıklığın önlenmesidir. Sizin devlet olarak yönetiminizle ilgili görüşler açıkça ifade edilebiliyorsa ve hatalarınızı düzeltmeniz için bir imkan sunuluyorsa hata yapmazsınız ya da daha az hata yaparsınız.

Bakınız, son iki yüzyıldaki savaşların galipleri hep demokratik ülkelerdir. Bilhassa birinci ve ikinci dünya savaşlarında durum aslında böyledir. Bu da gösteriyor ki demokrasi kültürü ve demokratik toplum yapısının gerekleri insana da topluma da kazandırıyor. Sebebi belli. Demokratik ülkelerde ortak karar mekanizmaları “kırk düşün bir karar ver” esasına dayalı.

Bizde ise bir karar alınır ve sonra da kırk defa yanlış düzeltilmeye çalışılır veya yanlış karara gerekçe üretilmeye çalışılır. Oysa önemli olan kararı isabetli verebilmektir.

Muhalefetin kurumsallaşması yanında bir ahlaka ve bir kültüre dönüşmesi açısından üniversitelerin yeri nedir ve ne olmalıdır?

Üniversitelerimiz ne yazık ki eskiden beri liyakate göre biçimlenmiş değil. Oysa gelişmiş ülkelerde bilhassa üniversite yöneticilerinin liyakatine çok önem verilir. Bizde ise hocalar için bile gösteriş önemlidir. Elbette gösteriş merakı ile bilim bir arada olmuyor.

Mesela Osmanlıda padişah tahttan indirilecekse mutlaka medrese hocalarının desteği alınmıştır. Toplumun kendisi bir denge unsuru olmayınca ilmiye sınıfı yöneticiye karşı bu denetim ve dengeyi sağlamıştır. Siyasetçiler de bunun farkında olmuştur. Bu yüzden iktidar sahipleri üniversitenin bir nevi “palazlanmasına” karşı hep dikkatli olmuşlardır. Bu da ortaya yeter-siz kurumları çıkarmıştır.

Sadece üniversitede değil her alanda yöneticilerin sorumsuzluğu değil hesap vermeleri esas olmalıdır. Ama maalesef Türkiye’de ağırlığı farklı da olsa bütün iktidarlar üniversiteleri kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Liyakati geriye atıp kayırmacılık esasıyla ya da sadakat esasıyla kadrolaşmaya gitmişlerdir. Bunun acısı ileride çıkacaktır.

Mesela Kemal Gürüz halkın muhafazakar kesiminin neredeyse düşman olarak gördüğü bir YÖK başkanıydı. Evet 28 Şubat döneminde çok yanlış ve ideolojik işlere de imza atmıştır. Ama bir husustaki başarısını tescil etmemiz lazım. Akademik kadroya eleman alımı işinde mutlaka ALES sınavı gibi objektif kriterlere uyulması gereğini yerleştirmeyi de başarmıştır. ÖYP sistemi ile, başarılı mezunların, hiçbir kayırma ve referans aramadan asistan olabilmemesinin yolunu açmıştır.

Ben bir hoca olarak bu yolla asistan olarak göreve gelen bir genci karşımda gördüğümde işim kolay. Zira yanlış yaparsa ikaz ederim ve hatta disiplin cezası teklif ederim ve kimse bana hatır için gelip “bunu affet” demez. Ama kişisel tavassutla akademiye kabul ettiğiniz birine böyle profesyonel davranamazsınız. Böylece yanlış yanlış beslemeye başlar.

Üniversite için dediklerimiz devletin diğer kurumları için de geçerli. Bu iş de iktidarın kendisine itiraz edenlere tahammül kabiliyetine bağlı. Devlet kurumlarının birinin hatasını diğerinin düzeltmesine fırsat verdiği halde kurumlar ciddi ve sürekli hata yapamaz.

Ama kanaatimce devletin bugün geldiği noktada bütün kurumları kanunların kendilerine verdiği görevleri yapamaz duruma gelmiştir. Yönetilemeyen bir ülke ile karşı karşıyayız. Kimse bunu açık açık yazıp söyleyemiyor. Ben bazen yazıyorum ama ben bile neredeyse vebalı muamelesi görenlerden biriyim.

Akademisyenler için bu bir mazeret değil ve olmamalı. Biz söylemezsek kim söyleyecek? Manav, bakkal mı söyleyecek? Toplumla karşı görevlerimiz var. Cesur ve dürüst olmamız lazım.

AB bir süre önce Türkiye'ye şunu söylemişti: Anayasasının başlangıcında ve diğer bazı hükümlerinde yer alan ve ideolojik devlet yapısını kuran hükümleri demokratik olanlarla değiştirmeden, Kemalizm'i Anayasadan çıkarmadan AB'ye girmeniz mümkün değil. Bu ikazdan sonra yöneticilerimiz gereğini yapmak yerine yüzünü AB'den başka yönlere dönmeyi tercih ettiler. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Evvvela, Anayasalar tesadüfi metinler değildir. Toplumların tarihlerinin bir özetidir. Zaman zaman bu özete müdahale etmek gerekir. AB'nin bu talebi kısmen yerinde görülebilir. İsaletli önerilere açık olmak lazım. Ama bunu talimatları yerine getirmek şeklinde de anlamamak lazım.

Her şeyden önce coğrafyadan kaynaklanan zorluklar var. Komşularımızdaki siyasi buhranların bize sıçramasına yol açabilecek hatalara düşmek gerekiyor. Etnik temele veya mezhepçiliğe dayalı olarak sorun çözmeye çalışmak eninde sonunda hüsrarla sonuçlanır.

Burada tarihi iyi okumak gerekiyor. Bunu yaparken bir imparatorluk bakiyesi olduğumuzu da unutmamak gerekir. Bir kere bütün kültürleri ve dilleri aynı ölçüde korumak gerekiyor. Böyle bir yaklaşım ulusal bütünlüğümüzü güçlendirir. Ama ileriye dönük ayrılık tohumları da atmamak gerekir.

Ben bu konuya da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki özgürlük anlayışı ile yaklaşılması taraftarıyım. Yani farklı olduğunu düşünenlere bireysel olarak bu farklılığını sürdürecektir imkanları açık tutmak gerekir. Kimse kendi ana dilini veya ailesinin mezhebi veya dini inancını terk etmeye zorlanmamalı.

Ancak Avrupa Birliğinin bize tavsiye etmeye çalıştığı federasyon gibi önerilere karşı dikkatli olmak gerekir. Sorunlar biraz da ulus devlet anlayışının diğer kültürleri dışlayan doğasından kaynaklanıyor. Güçlü bir hukuk sistemi bireylerin hak ve özgürlüklerini gerçekten koruyan bir yönetim anlayışı birçok sorunu kolaylıkla çözecektir.

Unutmayalım, Osmanlı yıkıldı ama onun yerine kurulan yönetimlerin vatandaşları Osmanlı zamanındakinden daha saygın bir durumda değildirler. Alın Filistin'i, Irak'ı, özellikle Suriye ve Yemen'i, hatta Libya'yı.

Evvvela, Anayasalar tesadüfi metinler değildir. Toplumların tarihlerinin bir özetidir. Zaman zaman bu özete müdahale etmek gerekir. AB'nin bu talebi kısmen yerinde görülebilir. İsaletli önerilere açık olmak lazım. Ama bunu talimatları yerine getirmek şeklinde de anlamamak lazım.

Yargının bağımsızlığını, tarafsızlığını zedeleyen her adım, bundan belli bir süreyle yararlananlar dahil herkese zarar verir. Bu dediğimin doğru olduğunu 28 Şubat 1997 post modern darbesinden günümüze kadar yargının içine düştüğü maceralar ve keyfiliklerden anlayabilirsiniz.

Bizim Anayasamızın 42. maddesinde yer alan ve eğitimin bütün kademelerde Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda yapılmasını emreden hükme benzer bir hüküm AB üyesi ülkelerin Anayasalarında var mı? Onlar ihtiyaç duymuyorsa biz neden ihtiyaç duymuş olalım.

Aslında her anayasada ortaya çıkışında rol oynayan tarihi mesajlara rastlanabilir. Ama bu bir ideolojik dikte şeklinde pek olmaz. Elbette bu bize 12 Eylül darbesinin bir armağanı. İdeolojilerin toplumun dokusunu ve kalitesini bozan, fertleri olduğundan farklı görünmeye zorlayan, bir tür münafıklaştıran bir yönünün olduğu açık. İnsan doğasını zorlamazsanız mesele halolur. Sonuçta kimse Anayasada yazdı diye Atatürkçü olmuyor.

Hükümet kanun tekliflerini hazırlarken bunca üniversitenin hukuk fakültelerine ve hocalarına soruyor mu? Sormasa bile hukukçular hükümeti ikaz ediyor mu?

Evet henüz toplumsal cesaret ortaya çıkmadı. Konuştuğum Yargıtay Üyesi dostlarımız ikili sohbetlerde söylediklerini kamuoyu önünde söyleyemedikleri gibi kararlarına da yansıtıyorlar. Aynı durum elbette maalesef hukuk fakülteleri için de kısmen geçerli.

Her ülkede siyasi iktidar yargıya bazı mesajlar verir ama bunlar genellikle dış politika ve ortak toplumsal yarar ile ilgilidir. Bizde ise siyaset kurumu yargıyı ülkenin iç meselelerinde kendi iktidarını takviye etmek amacıyla yönlendirmeye kalkıyor.

Ha, tek günahkar da iktidar değil. Hakim savcı takımının bazıları da hem mazisinde hem de maalesef günümüzde kirliliğe giriyor. Gerçekleri tam olarak belki ilerde anlayacağız ama görünen kadarıyla bilhassa proje davalar, ayak oyunlarıyla rakipleri saf dışı etmek amacıyla yapılanlar adalete olan güven yok ediyor.

Yargının bağımsızlığını, tarafsızlığını zedeleyen her adım, bundan belli bir süreyle yararlananlar dahil herkese zarar verir. Bu dediğimin doğru olduğunu 28 Şubat 1997 post modern darbesinden günümüze kadar yargının içine düştüğü maceralar ve keyfiliklerden anlayabilirsiniz. Herkes nöbetleşe zulme uğruyor. Bu kısır döngüden kurtulmak ve başarılı yönetimlerde olduğu gibi hukukun üstünlüğünü tesis etmek gerekiyor.

Her ne olursa olsun, siyasi veya idari yöneticilerin yargıya ait meselelerde fikir beyan etmelerini son derece yanlış buluyorum. Bu tür tutumlar uluslararası alandaki itibarımıza da zarar veriyor. Hukuk devletinin söz konusu olmadığı kanaatini uyandırıyor. Bu defa doğru kararların da değeri kalmıyor.

Devlet aleyhine işlenen suçlarda da aynı durum söz konusu oluyor. Hakimlerin önüne gelen herkese ceza verdiği gibi bir algı oluşuyor. Halbuki suçlu kim ise ceza da ona verilmeli. Masumu korumak suçluyu cezalandırabilmekten önce gelmeli.

Mesela 2010 KPSS kopya soruşturmasını ben yapmıştım. O zaman benim sınavın iptalini istememe şiddetle karşı çıkan üst yöneticiler oldu. Ama sonuçta yıllar sonra benim kaleme aldığım rapor iddianame olarak

kullanıldı. Çünkü ben konuya hukuk kuralları açısından bakmıştım. O dönemde “sınav iptal edilmesin” deseysen çok hoşta gidecekti. Ama bugün o kararı açıklayamazdım. Ancak hukuku uyguladınız mı kimse size “neden böyle karar verdin” diye sormaya cesaret edemez.

Yargının bağımsızlığı toplumsal huzur için çok hem de çok önemlidir. Bir Alman bakan bir gazetenin editörünü aradığı için eleştirildi ve istifaya zorlandı. Bizde ise siyasetçi yargı meseleleri hakkında uluorta konuşuyor ve bu düzenimizi de imajımızı da bozuyor.

Bu tür uygulamalar devletleri yüceltmez. Aksine güçsüzleştirir. Çünkü bu şekilde haksızlığa uğrayan insanlar bir şekilde kendilerini güçlü hissettiklerinde nasıl bir zarar vereceklerini kestirmek zordur. Devlet hukuku uygulamak zorundadır. Uygulamazsa varlık sebebi anlamsız hale gelmiş olur.

Avrupa için deniliyor ki “dinleri var işimiz gibi, işleri var dinimiz gibi.” Biz nerelerde hata yapıyoruz ki onların elde ettiği sosyal düzeni elde etmeyi başaramıyoruz?

İstikrarlı dediğimiz gelişmiş ülkelerde devlet yetkisi kullanan ve hata yapanlar bedelini ödüyor. Bizde sürekli vergi affı, yargı affı, imar affı gibi uygulamalar adalete ve hukuk düzenine olan güveni sarsıyor. Şimdi toplumda bir beklenti var. Nasıl olsa cumhurbaşkanı seçimi döneminde 2023’te bir genel af çıkacak diyerek işlenen bazı cinayetlerin olduğunu tahmin ediyoruz. Bu kısır döngüden kurtulmamız lazım.

Bizim gibi ülkelerde devlet keyfi davranmaya çekinmiyor. Bir de “beka sorunu” ve düşman korkusu gibi korkutucu şeyler devreye girince adaletsizlikler daha da yaygınlaşıyor. Bu bir çelişki değil midir?

Bir devletin asıl gücü, o devleti oluşturan toplumun devlete verdiği güçlü destekle ölçülür. Vatandaş yöneticilere ne kadar yüksek oranda gönül rızasıyla itaat ediyorsa o devlet o oranda güçlüdür. Buna karşılık otoriter rejimlerin ortak özelliği devreye girer. Topluma bir mazeret sunarlar. Beka sorunu derler, başka şeyler derler ve adaletten ayrılmayı kendilerince gerekli hale getirirler.

“Ben toplumu yönetemiyorum” demesi gerekenlerin bunu demek yerine “beka sorunu var” demeleri bir saptırmadır. Ben Türkiye’nin bir beka sorunu olduğunu düşünmüyorum. On beş Temmuz’da olanları göz önüne getirdiğimizde bu toplumun gerektiğinde devleti yöneticilere bırakmayacak kadar da işine sahip çıkan ciddi bir toplum olduğu anlaşıldı. Türkiye bilhassa Suriye politikasında kendi hatalarından dolayı kendisini zora soktu, sonra da buna mazeret olarak sığınıyor.

Hukuk sisteminiz sağlamsa, toplumla devlet arasında sağlıklı bir iletişim varsa, beka sorunu neden olsun ki? Olsa bile bu durum seçimlerde yöneticileri eleştirmeyi ve değiştirmeyi neden engellesin ki?

Bence Türkiye şu anda bir ara rejim döneminden geçiyor. Çünkü yöneticiler için anayasa bağlayıcı gibi gözüküyor. İki üç sene içinde sistemini yeniden gözden geçirmek ve değiştirmek zorunda kalınacağını düşünüyorum.

Bir devletin asıl gücü, o devleti oluşturan toplumun devlete verdiği güçlü destekle ölçülür. Vatandaş yöneticilere ne kadar yüksek oranda gönül rızasıyla itaat ediyorsa o devlet o oranda güçlüdür.

Her sabah "acaba bugün hangi dış güç ya da iç düşman ne yapacak" diye uyanmak başlı başına ruhsal sağlığı bozucudur. Aslında bu tür düşman ve tehdit atmosferi en çok da yöneticilerin hatalarını açıklama zorunluluğunu arka plana iter. Yani keyfi bir yönetimin olağanlaşmasına hizmet eder.

Bir devlet bu şekilde yürüyemez. Elinizde bir sopa varsa bu sopayı sürekli havada tutamazsınız. Daha önceden devlet, buğzunu Kürtlere yöneltmişti ve Kürt olmayanlar üstüne alınmıyordu. Şimdi ise devlet buğzunu toplumun daha geniş bir kısmına, en az yüzde ellilik kısmına, yöneltmiş durumda. Duygudaşlık yani empati yapılmadan bu sürdürülemez.

Gönül arzu eder ki başka ülkelerin yakın tarihte yaşadıklarından ders alalım ve kendimizi bir şekilde düzeltelim. Böyle gitmesi ve bu durumun uzun sürdürülebilmesi pek mümkün görünmüyor. Her sabah "acaba bugün hangi dış güç ya da iç düşman ne yapacak" diye uyanmak başlı başına ruhsal sağlığı bozucudur. Aslında bu tür düşman ve tehdit atmosferi en çok da yöneticilerin hatalarını açıklama zorunluluğunu arka plana iter. Yani keyfi bir yönetimin olağanlaşmasına hizmet eder.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye'de hukukun gidişatına katkısı olacak mı, olaksa ne yönde olacak?

Bendeniz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi konusunda hayli çalışması olan bir akademisyenim. Bu mahkemenin çalışma biçimi ve kapasitesi sebebiyle kısa vadede çok şey beklememek lazım. Ama eninde sonunda onun da katkısıyla Türkiye hukuka geri dönecektir. Burada asıl unsurun iç dinamiklerimiz olduğunu unutmamamız lazım. Politik yaklaşımların da olabileceğini de hesaba katmak lazım.

AİHM de devlet yargısı gibi bizim için var olan bir mahkeme. Dolayısıyla devletin hatasını düzeltmek hususunda iç yargı yeterli değilse ancak o takdirde devreye girebilir.

Fakat asıl olan kendi yargı düzeninizin haksızlıkları gidermesidir. Kendi yargınız işini doğru yaparsa herkes rahatlar. Vatandaş da yönetici de rahatlar. Ancak her şeyin parti tarafından işgal edildiği bir düzende bunu başaramazsınız.

Bu sene Yeni Asya'nın Ellinci yılı. Siz Yeni Asya'yı öteden beri bilen ve uzaktan da olsa takip eden bir akademisyensiniz. Yayın politikası ve duruşu hakkında ne söylemek istersiniz?

Yayıncılığı kurum olarak bu kadar uzun süre ve istikrarla sürdürmek çok önemli ve değerli. İyi bir frekans takip ediyorsunuz. Ben bazen Yeni Asya'da çıkan bazı yazıları ve dizileri sosyal medyada da görüyorum. Toplumun farklı kanallardan fikirlere erişebilmesi lazım ki nefes alabilsin.

Türkiye'de şu anda geçerli olan egemen mantık yani "benimle olmayan kötüdür, haindir" yaklaşımı yanlış bir anlayıştır. Herkesi bununla itham ederseniz bir süre sonra bunu hiç kimse üzerine alınmamaya başlar. Gerçekten bu ülkeye ihanet edenler de olabilir. Ama siz rastgele insanları bu kategoriye sokarsanız kimse sizin sözünüzü ve hükmünüzü ciddiye almaz.

O bakımdan Yeni Asya'nın bilhassa hukuka ve adalete ve devlete ve siyasete dair sorunları dile getirmesi ve özgün çözüm yolları sunması değerli bir duruş. Özellikle şu ortamda, son birkaç yılda, farklı ses anlamında zaten çok az yayın varken Yeni Asya'nın da bu yayınlardan biri olması, çok kıymetli.